

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Проаналізовані теоретичні аспекти щодо виявлення та вивчення складників інституціонального середовища, що впливають на формування трансакційних витрат виробничо-господарської діяльності підприємства будуть використані у подальших дослідженнях, спрямованих на розроблення відповідної теоретичної бази – теорії трансакційних витрат, чинників, що впливають на їх формування, виокремлення з-поміж інших витрат господарської діяльності, а також розроблення методик, спрямованих на оптимізацію трансакційних витрат.

Література

1. **Закон № 1775.** – Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".
2. **Закон № 2181.** – Закон України від 21.12.2000 р. № 2181-III "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами".
3. **Декрет № 30-93.** – Декрет Кабінету Міністрів України від 08.04.93 р. № 30-93 "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення".
4. **Закон України** "Про захист прав споживачів" (Розділ II № 3161-IV (3161-15) від 01.12.2005).
5. **Архиреев С.И.** Трансакційний сектор економіки України. – Харків : ХФ НІСД, 2003. – 56 с.
6. **Коуз Р.** Природа фірми // Фирма, рынок и право : пер. с англ. – М. : Изд-во "Дело" ЛТД, 1993. – С. 33-53.
7. **Історія економічних учень** : підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін. / за ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. – К. : Вид-во КНЕУ, 1999. – 564 с.
8. **Ткач А.А.** Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.

УДК 330.237

Ст. викл. Л.Й. Созанський – Львівська філія Європейського університету

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розглянуто потребу під час оцінювання фінансової стійкості підприємств враховувати галузеві особливості та рекомендаційні значення. Запропоновано формулу для розрахунку мінімально потрібного рівня коефіцієнта фінансової стійкості (частки власного капіталу у сукупному капіталі) для будівельних підприємств.

Ключові слова: фінансова стійкість, рекомендаційне значення, виробничі запаси, дебіторська заборгованість.

Senior lecturer L.Y. Sozanskiy – Lviv department of European University

Finansvoyi stability assessment improvement construction company Ukraine

The need for financial evaluation in assessing financial stability to take into account industry characteristics, and recommended values. The proposed formula for calculating the minimum required level of financial stability coefficient (the share of equity capital in the aggregate) for construction companies

Keywords: financial stability, reference value, production resources, accounts receivable.

Вступ. В умовах фінансової та економічної кризи особливо актуальним є дослідження чинників, що спричинили фінансову й економічну кризу

підприємств будівельної галузі. Перед науковцями-економістами, фінансис-
тами постало завдання пошуку можливих альтернатив щодо забезпечення фінансової стійкості підприємств зазначеної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекомендації щодо поліпшення фінансової стійкості підприємств наведено у наукових працях таких науковців: Л.В. Руденко, М. Є Мних, І.В. Ковальчук, Н.Б. Тарасенко, Б.М. Литвин, Є. Мних, А.Д. Шеремет та ін. Однак, у літературних джерелах недостатньо уваги приділено питанням розрахунку мінімально потрібного рівня частки власного капіталу у сукупному капіталі, із врахуванням спеціалізації галузі.

Постановка завдання. *Метою цього дослідження* є пошук оптимальної формули розрахунку рекомендаційного, найбільш оптимального значення частки власного капіталу для будівельних підприємств України та оцінка за отриманим показником фінансової стійкості зазначених підприємств.

Виклад основного матеріалу. Під час оцінювання ефективності використання капіталу потрібно враховувати рівень фінансової стійкості як у причинному, так і у результативного сенсах. У літературних джерелах недостатньо уваги приділено рекомендаційному значенню індивідуально для конкретного підприємства.

Так, існують рекомендаційні діапазони, відповідно до яких коефіцієнт фінансової незалежності повинен становити не менше 0,5, чи 50 %. Але при цьому не враховуються такі важливі аспекти, як: ціна позикового капіталу, особливості фінансово-економічної діяльності підприємств галузі, тривалість операційного циклу, рівень рентабельності підприємств будівельної галузі. І.І. Жулега пропонує для розрахунку мінімально потрібної частки власного капіталу в сукупному капіталі застосовувати формулу [1, с. 187]:

$$K_{\text{фін. рек.}} = \frac{HA + BOK}{K}, \quad (1)$$

де: $K_{\text{фін. рек.}}$ – рекомендаційне (розрахункове) значення коефіцієнта незалежності; HA – виробничі основні засоби; BOK – власний обіговий капітал; K – сукупний капітал.

У цій формулі під власним обіговим капіталом розуміють нормативне значення власного обігового капіталу. Відповідно до методичних рекомендацій з аналізу та оцінки фінансового стану, власний обіговий капітал повинен покривати більше 50 % обігових активів або становити більше 0,5. [2, с. 187; 3, с. 235]

Для точнішого розрахунку нормативу власного обігового капіталу із врахуванням специфіки діяльності будівельних підприємств пропонуємо до застосування власну формулу розрахунку нормативу власного обігового капіталу:

$$BOK_{\text{норм.}} = ДЗ + ВЗ, \quad (2)$$

де: $BOK_{\text{норм.}}$ – нормативне значення власного обігового капіталу; $ДЗ$ – середньорічне значення дебіторської заборгованості підприємства у звітному періоді; $ВЗ$ – середньорічне значення виробничих запасів підприємства у звітному періоді.

Внесення у формулу 2 суми дебіторської заборгованості і виробничих запасів пояснюється двома аргументами: обігові активи більшості будівельних підприємств більшою мірою формуються з дебіторської заборгованості і виробничих запасів, надмірна частка як першої, так і другої знижує рівень ділової активності підприємства і засвідчує про нераціональне управління виробничими запасами, моніторингу дебіторської заборгованості, або ж порушеннями функціонування операційного циклу підприємства. Враховуючи специфіку господарської діяльності будівельних підприємств, саме суми виробничих запасів і дебіторської заборгованості потребують забезпечення власним обіговим капіталом. Отже, відповідно до зазначеного вище, нормативне значення власного обігового капіталу будівельних підприємств має дорівнювати сумі виробничих запасів і дебіторської заборгованості підприємства у звітному періоді. Свідченням вагомості розглянутих складових обігових активів є розрахункові дані часток, які наведено у табл. 1, 2.

Табл. 1. Частка виробничих запасів у обігових активах будівельних підприємств України за 2003-2007рр., %

Регіони	Станом на 31.12 відповідного року					Середнє значення
	2003	2004	2005	2006	2007	
АР Крим	30,33	26,67	2,04	19,56	16,67	19,06
Вінницька	25,51	22,86	77,06	23,56	20,59	33,92
Волинська	24,68	25,28	43,79	20,47	18,18	26,48
Дніпропетровська	10,23	11,22	1,26	14,96	13,81	10,30
Донецька	17,63	19,51	13,95	16,83	11,24	15,83
Житомирська	25,66	25,78	27,81	28,72	18,04	25,20
Закарпатська	20,96	22,52	27,76	18,26	16,32	21,16
Запорізька	22,22	21,67	4,96	24,08	12,59	17,10
Івано-Франківська	24,90	23,16	62,02	21,22	7,93	27,85
Київська	18,74	23,89	5,22	16,27	11,91	15,21
Кіровоградська	20,39	25,25	18,34	44,60	45,05	30,73
Луганська	15,95	18,96	10,05	19,13	18,18	16,45
Львівська	19,57	17,67	10,56	16,32	15,56	15,94
Миколаївська	22,13	23,96	31,46	26,34	16,71	24,12
Одеська	14,94	12,17	9,79	11,31	11,10	11,86
Полтавська	21,83	24,78	40,52	17,37	18,24	24,55
Рівненська	27,21	23,73	25,99	19,77	21,35	23,61
Сумська	19,48	21,62	39,10	23,80	13,53	23,51
Тернопільська	24,59	24,59	19,22	26,26	20,68	23,07
Харківська	15,97	16,33	4,96	16,54	12,14	13,19
Херсонська	27,37	20,97	89,41	20,09	18,67	35,30
Хмельницька	28,63	26,92	10,37	21,28	22,07	21,85
Черкаська	28,75	23,25	30,71	27,74	13,46	24,78
Чернівецька	33,56	40,14	40,80	40,23	28,38	36,62
Чернігівська	24,45	29,39	37,56	25,93	21,11	27,69
м. Київ	10,75	10,24	0,42	13,31	10,04	8,95
м. Севастополь	29,28	17,54	28,45	28,43	17,83	24,31
Всього	16,58	16,30	15,65	16,55	12,50	15,52

Примітка: *Розрахунок виконано за даними Держкомстату (3446 підприємств) [7]

Середнє значення частки виробничих запасів у складі обігових активів досить високе, оскільки змінюється у діапазоні 15-36 %. Формування виробничих запасів у період зростання попиту на будівельну продукцію (2003-2007 рр.) нераціонально. Політика управління виробничими запасами потребує удосконалення. Інформацію про значимість дебіторської заборгованості, у складі обігових активів наведено у табл. 3.

Табл. 2. Частка дебіторської заборгованості у складі обігових активів будівельних підприємств України за 2003-2007 рр., %

Регіони	Станом на 31.12. відповідного року					Середнє значення
	2003	2004	2005	2006	2007	
АР Крим	29,98	23,98	22,60	19,49	19,35	23,08
Вінницька	38,34	37,83	42,08	43,45	30,36	38,41
Волинська	52,52	45,74	41,74	24,53	25,33	37,97
Дніпропетровська	50,59	45,33	35,75	30,00	30,32	38,40
Донецька	49,10	47,10	52,28	46,30	34,53	45,86
Житомирська	38,95	42,18	41,66	31,93	43,35	39,61
Закарпатська	33,46	56,61	47,01	40,86	39,33	43,46
Запорізька	40,97	36,53	30,86	31,83	23,50	32,74
Івано-Франківська	51,60	47,45	37,15	32,31	11,37	35,98
Київська	34,86	33,02	27,62	26,97	22,09	28,91
Кіровоградська	27,13	45,85	34,30	28,59	35,76	34,33
Луганська	58,92	50,72	53,29	47,48	45,22	51,13
Львівська	47,29	45,18	34,73	34,00	33,00	38,84
Миколаївська	42,12	33,20	35,74	40,61	14,93	33,32
Одеська	45,02	39,79	32,94	33,66	32,57	36,80
Полтавська	39,94	35,07	37,56	38,85	28,57	36,00
Рівненська	36,56	52,80	48,62	56,48	32,79	45,45
Сумська	32,03	32,27	30,87	32,34	25,24	30,55
Тернопільська	31,66	29,77	22,60	20,93	19,63	24,92
Харківська	35,76	40,84	30,86	25,19	26,18	31,77
Херсонська	31,92	35,67	25,28	20,73	27,41	28,20
Хмельницька	28,31	40,55	30,03	27,82	29,47	31,24
Черкаська	31,11	43,81	28,84	39,12	26,50	33,88
Чернівецька	25,68	33,01	40,75	38,97	24,23	32,53
Чернігівська	44,27	29,15	31,45	21,52	29,78	31,23
м. Київ	37,41	40,47	27,75	27,87	21,16	30,93
м. Севастополь	31,74	36,72	31,28	28,29	18,84	29,37
Всього	41,08	40,73	33,09	31,69	25,03	34,32

Примітка: *Розрахунок виконано за даними Держкомстату (3446 підприємств) [7]

Середнє значення частки дебіторської заборгованості за 2003-2007 рр. можна охарактеризувати як надзвичайно високе, оскільки змінюється у діапазоні 23-51 %. В аналізованому періоді будівельні підприємства України загалом фінансово-господарську діяльність здійснювали за рахунок позикового капіталу, що має високу вартість. Така ситуація мала б змушувати фінансовий апарат будівельного підприємства вживати всіх заходів для зниження рівня дебіторської заборгованості до незначної частки у складі обігових активів. Однак, наведена вище тенденція засвідчує протилежне. Таким чином, беручи до уваги можливий несприятливий вплив на результати діяльності від

надмірного рівня виробничих запасів і дебіторської заборгованості, ще раз підтверджуємо потребу забезпечення цих активів власним капіталом.

Розглянувши рекомендаційний порядок визначення нормативу власного обігового капіталу, повернемося до формули 2 і розрахуємо нормативне значення потрібної частки власного капіталу для будівельних підприємств індивідуально для кожного з аналізованих регіонів. У табл. 3, 4 наведено порівняльну характеристику фактичного і розрахованого за формулою 2 рекомендаційного значення частки власного капіталу у сукупному капіталі підприємств України за 2003-2007 рр.

Табл. 3. Рекомендаційне значення частки власного капіталу у сукупному капіталі будівельних підприємств України за 2003-2007рр., %

Регіони	Станом на 31.12 відповідного року									
	2003		2004		2005,00		2006		2007	
	Факт.	Реком.	Факт.	Реком.	Факт.	Реком.	Факт.	Реком.	Факт.	Реком.
АР. Крим	29,1	54,8	29,1	47,5	24,5	33,0	14,3	31,4	15,3	24,8
Вінницька	59,8	67,2	49,6	63,9	39,8	76,3	27,9	73,0	27,1	63,8
Волинська	56,2	80,7	54,1	77,3	44,2	82,6	33,5	56,4	34,0	56,5
Дніпропетровська	24,1	65,8	28,4	61,2	27,5	42,5	24,5	51,0	19,2	47,4
Донецька	53,8	63,6	40,4	73,4	29,6	69,3	23,5	64,8	22,8	56,1
Житомирська	58,7	80,1	64,9	80,2	63,7	67,3	57,7	71,6	42,2	64,1
Закарпатська	47,1	67,9	43,8	79,1	53,8	77,2	43,2	66,6	38,0	64,3
Запорізька	41,3	67,9	45,0	64,0	38,0	50,0	28,1	61,4	19,7	45,5
Івано-Франківська	64,5	77,5	51,7	62,1	38,8	74,4	36,0	53,3	12,5	27,3
Київська	79,6	84,2	50,9	63,9	43,5	50,7	30,5	48,3	26,2	42,2
Кіровоградська	46,5	63,2	40,3	72,3	37,1	75,3	39,7	79,0	30,2	46,3
Луганська	45,0	77,7	48,0	77,3	38,2	71,9	31,7	73,0	20,5	68,6
Львівська	45,4	70,4	39,2	64,3	36,2	53,9	35,2	51,7	29,7	51,2
Миколаївська	25,7	69,1	27,0	62,8	58,9	76,7	11,6	69,2	6,2	37,4
Одеська	40,1	66,1	27,5	54,5	22,7	46,8	18,2	47,0	15,7	43,9
Полтавська	64,6	56,9	64,3	54,6	60,5	60,4	45,2	42,2	52,2	53,0
Рівненська	53,3	72,5	39,3	78,0	34,3	73,5	19,8	75,2	21,0	57,7
Сумська	51,0	59,2	44,0	58,3	40,7	63,2	34,9	61,7	22,6	46,8
Тернопільська	53,4	61,7	41,5	53,9	38,4	48,9	32,8	47,7	33,1	44,5
Харківська	45,6	63,7	35,3	61,4	22,6	44,6	19,9	45,3	8,4	39,2
Херсонська	51,9	68,8	57,1	67,3	51,4	68,3	49,3	62,6	42,7	63,4
Хмельницька	58,5	63,8	56,6	62,4	52,5	47,7	46,5	50,7	33,9	44,2
Черкаська	56,0	72,3	44,3	65,6	42,8	59,1	36,0	65,9	31,1	46,0
Чернівецька	39,8	75,2	39,8	78,8	33,2	83,4	33,1	81,0	26,2	63,1
Чернігівська	73,5	67,8	70,4	63,6	69,0	68,2	59,6	61,8	53,3	62,6
м. Київ	46,0	56,4	35,4	54,5	31,7	42,9	27,9	45,8	22,6	37,1
м. Севастополь	43,9	66,0	33,2	58,9	34,1	45,8	38,6	63,8	28,4	51,0
Всього	49,2	65,1	38,9	60,0	34,4	54,6	27,5	50,6	22,4	42,0

Наведене порівняння фактичного і розрахованого рекомендаційного рівня частки власного капіталу будівельних підприємств всіх регіонів України і загалом по Україні істотно відрізняються. Дотримання хоч мінімально запропонованого рівня фінансової стійкості могло б значно підвищити рівень

фінансово-економічної ефективності за аналізований період, щоб проявилось у вищому рівні рентабельності капіталу та його обіговості, приросту обсягу реалізованої будівельної продукції.

Врахування потреби забезпечення власним капіталом виробничих засобів, дебіторської і кредиторської заборгованості сприяло б:

- підвищенню обсягу прибутку, за рахунок зменшення суми фінансових витрат на плату за позиковий капітал;
- збільшенню обсягу реалізації будівельної продукції за рахунок зниження вартості. Вагому частку у вартості будівельної продукції займає ціна капіталу;
- підвищенню рівня обіговості капіталу, що дало б змогу уникнути нагромадження значних виробничих запасів, дебіторської заборгованості;
- зниженню негативного впливу наслідків фінансової кризи на підприємства будівельної галузі та економіку країни загалом.

На рис. наочно можна простежити порівняння фактичного і розрахованого рівнів фінансової стійкості за середнім значенням 2003-2007 рр.

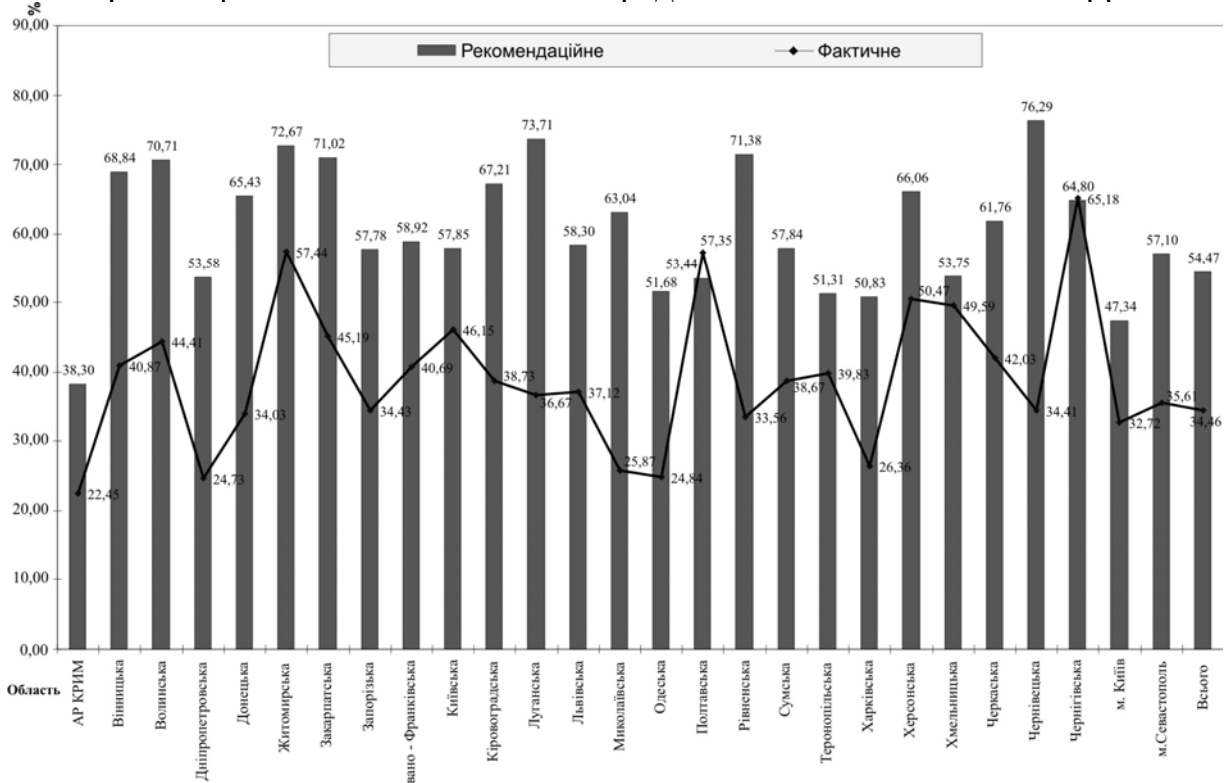

Рис. Порівняння рекомендаційного і фактичного значення частки власного капіталу у сукупному капіталі будівельних підприємств України, за середнім значенням 2003-2007 рр.

Як бачимо з цього рисунку, будівельні підприємства Полтавської і Чернігівської областей, відповідно до середнього значення 2003-2007 рр., дотримувались фактичного і розрахованого рівня фінансової стійкості.

Однак, рекомендації щодо підвищення фінансової стійкості із врахуванням ефективності використання капіталу мають не лише визначати допущені тенденції минулого, але і враховуватись при управлінні капіталом будівельних підприємств у наступних періодах, а також сприяти усуненню наслідків фінансової кризи. Для цього надалі у ході розроблення системних фінансових заходів щодо підвищення ефективності використання капіталу будуть запропоновані відповідні ймовірні прогнози та заходи.

Висновки. Підсумовуючи розглянути, зауважимо. Під час оцінювання фінансової стійкості будівельних підприємств потрібно звертати увагу на такі аспекти:

1. Рівень забезпечення виробничих основних засобів, виробничих запасів та дебіторської заборгованості власним капіталом, ціну позикового капіталу, рівень рентабельності капіталу.
2. Розраховані відповідно до запропонованої формули рекомендаційні значення істотно перевищують фактичні за 2003-2007 рр., що свідчить про нерациональне формування капіталу будівельними підприємствами досліджуваних регіонів.
3. Середнє за 2003-2007 рр. рекомендаційне значення коефіцієнта фінансової стійкості становило 0,34 або частка власного капіталу у сукупному капіталі мала б перевищувати 34 %.

Література

1. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. – К. : Вид-во "Кондор". – 2005. – 193 с.
2. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств : навч. посіб. – К. : Вид-во КНЕУ, 2004. – 340 с.
3. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. – 2-ге видання. – К. : Вид-во "Знання", 2005. – 662 с.
4. Жулега М.И. Методология финансового состояния предприятия : монография. – Санкт-Петербург. – 2006. – 223 с.
5. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа : учеб. пособ.. – М. : Изд-во ИНФРА, 2000. – 207 с.
6. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К. : Вид-во "Консультант", 2008. – 576 с.
7. Статистичні дані Держкомстату.

УДК 658.011:338

Доц. О.Є. Сухай, канд. екон. наук;
здобувач І.І. Яремко – Львівський НУ ім. Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ Й УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто теоретичні основи та основоположні принципи формування та управління потенціалом підприємства. Проаналізовано концептуальні засади практичного інструментарію управління економічними ресурсами суб'єкта діяльності в сучасній економіці. Зроблено висновок про потребу істотно нових принципових підходів до системи управління потенціалом, узгодженої із практичною моделлю ведення сучасного бізнесу.

Ключові слова: потенціал підприємства, економічні ресурси, активи, концепції управління.

Assoc. prof. O.Ye. Suhay; competitor I.I. Yaremko –
L'viv NU named after Ivan Franko

Conceptual approaches are to forming and management of enterprise potential

Theoretical bases and fundamental principles of forming and management of enterprise potential are considered. Conceptual principles of practical tool of management of subject of activity economic resources are analyzed in a modern economy. A conclusion is